

Izabela Urbaniak-Mastalerz
Uniwersytet w Białymstoku
izaurbaniakmastalerz@gmail.com

Stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego w postępowaniu dyscyplinarnym adwokatów¹

Application of the provisions of the Code of criminal procedure in attorneys' disciplinary proceedings

Abstract: The paper presents the problem of applying the provisions of criminal procedure to attorneys' disciplinary proceedings. The author will present both the rules that exist under the provisions of criminal procedure and in the attorneys' disciplinary proceedings, as well as the similarities in terms of appeal and cassation. The starting point for evaluating application of the Code of Criminal Procedure to attorneys' disciplinary proceedings, will be jurisprudence and achievements of the doctrine in this regard.

Keywords: disciplinary responsibility, attorneys, criminal procedure, assumptions

Słowa kluczowe: odpowiedzialność dyscyplinarna, adwokaci, procedura karna, założenia

1. Wstęp

Przepisy kodeksu postępowania karnego zostały wskazane jako stosowane odpowiednio w procesie dyscyplinarnym adwokatów. Wynika to bezpośrednio z brzmienia art. 95n p.a., który stanowi, że w sprawach nieuregulowanych w dziale VIII dotyczącym odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów stosuje się odpowiednio przepisy kpk. W ten sposób przepisy postępowania karnego mają rangę priorytetową oraz nadrzędną. Przepisy kpk. mogą być zatem stosowane wprost albo z niezbędnymi

1 Niniejszy artykuł powstał w ramach projektu badawczego pt. „Czy polski model postępowania odwoławczego w sprawach karnych jest rzetelny?” (konkurs „OPUS 8”) finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki zgodnie z umową nr UMO-2014/15/B/HS5/02689.

zmianami lub też mogą mieć odpowiednie do nich stosowanie². Zwykle to jednak osoba dokonująca wykładni przepisów będzie decydowała o węższym lub szerszym zastosowaniu przepisów kpk. do postępowania dyscyplinarnego adwokatów.

Zważywszy także należy na tożsamość naczelnych zasad postępowania, które wynikają wprost z przepisów p.a., m. in.:

1. Zasada obiektywizmu zawarta jest w art. 4 kpk. Na przykładzie zaś art. 4 kpk. został skonstruowany art. 89 p.a. Bez wątplenia jest to zasada ogólna, uprzednio nazywana zasadą bezstronności. Zgodnie bowiem z tą zasadą, w świetle przepisów kpk. organy prowadzące postępowanie karne są obowiązane badać oraz uwzględniać zarówno okoliczności przemawiające na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego. Obwiniony w postępowaniu dyscyplinarnym jest niczym oskarżony w postępowaniu karnym. Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego ukształtowało pojęcie bezstronnego sądu³. Prawo do rozpoznawania sprawy przez bezstronny sąd wynika także z art. 45 Konstytucji RP oraz z art. 6 EKPC. W świetle przepisów p.a. gwarancją zapewnienia zasady obiektywizmu będzie instytucja wyłączenia od prowadzenia postępowania dyscyplinarnego konkretnych osób, mogących mieć wpływ na wynik postępowania, a będąca jednocześnie analogią zastosowania *iudex inhabilis* oraz *iudex suspectus*.
2. Zasada prawa do obrony zawarta jest w art. 6 kpk. oraz skonstruowanym na tym przepisie art. 94 p.a. Zgodnie z art. 6 kpk. oskarżonemu przysługuje prawo do korzystania z obrońcy, o czym należy go pouczyć. Odnosząc treść tego przepisu do regulacji w p.a., stwierdzić należy, że główna teza powyższej zasady bez wątplenia została zachowana. Jest to bowiem jedno z fundamentalnych praw człowieka, dlatego też zostało zapisane w art. 42 ust. 2 Konstytucji RP oraz w prawie międzynarodowym, a mianowicie w art. 14 ust. 3 lit. b oraz d MPPO ONZ, a także w art. 6 ust. 3 lit. c EKPC. Zważyć należy, że omawiana zasada nie jest obowiązkiem a uprawnieniem i możliwością. Podstawowym uprawnieniem, stanowiącym obronę formalną jest prawo posiadania obrońcy. Zgodnie z art. 94 p.a. obwiniony ma prawo do ustanowienia obrońcy, którym to może być wyłącznie adwokat. Przepis ten stanowi *lex specialis* w stosunku do przepisów kpk. Oznacza to, że w ramach prawa do obrony w postępowaniu dyscyplinarnym obwiniony może zarówno złożyć wyjaśnienia, jak i odmówić ich składania. Zasada ta rozciąga się także na inne

2 Zob. szerzej na temat np.: Postanowienie Wyższego Sądu Dyscyplinarnego z dnia 1 grudnia 2015 r., WSD 124/15, Legalis nr 1514873, a także: K. Dudka, Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz zakres stosowania przepisów kpk. w postępowaniu dyscyplinarnym wobec nauczycieli akademickich, *Studia Iuridica Lublinensia* 2007, nr 9; W. Kozielewicz, Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy, Warszawa 2012; W. Kozielewicz, Stosowanie prawa karnego materialnego i procesowego w postępowaniu dyscyplinarnym w sprawach sędziów (zarys problematyki), (w:) L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005.

3 Wyrok TK z dnia 27 stycznia 1999 r., K 1/98, OTK 1999, nr 1, poz. 3.

uprawnienia obwinionego związane bezpośrednio z zasadą prawa do obrony, takie jak uzyskiwanie informacji o sprawie, zapoznawanie z aktami, udział w czynnościach procesowych, zgłaszanie wniosków etc.

3. Zasada swobodnej oceny dowodów wynika z art. 7 kpk. Odpowiednikiem tego przepisu jest art. 89 p.a., który to dotyczy samodzielnych rozstrzygnięć na podstawie przekonania opartego na swobodnej ocenie całokształtu dowodów. Swobodna ocena dowodów oznacza rozpoznanie całokształtu okoliczności oraz dowodów, zgodnie z zasadami logiki, doświadczeniem życiowym oraz wskazaniami wiedzy. Orzecznictwo Sądu Najwyższego wskazuje na możliwości decydowania sądów orzekających o wiarygodności jednych dowodów oraz niewiarygodność innych, pod warunkiem ujawnienia całokształtu dowodów i okoliczności ocenionych zgodnie ze wskazaniami wiedzy, doświadczeniem życiowym oraz logicznie uargumentowanych⁴. Odnosząc powyższe rozważania do art. 89 p.a., stwierdzić należy, że zasada ta ma również aktualne zastosowanie do postępowania dyscyplinarnego adwokatów. W świetle tej zasady obowiązuje zakaz wartościowania dowodów bez ich uprzedniej wszechstronnej oceny i analizy. Oznacza to, że zarówno dowody obrony, jak i dowody oskarżenia muszą być oceniane z punktu widzenia całokształtu materiału dowodowego⁵.
4. Zasada samodzielności wynika bezpośrednio z art. 8 kpk. Zgodnie z tą zasadą, sąd rozstrzyga samodzielnie i nie jest związany rozstrzygnięciem innego sądu lub organu. Zasada ta wynika także z art. 86 p.a., w świetle której postępowanie dyscyplinarne toczy się niezależnie, a więc samodzielnie od innego postępowania. Nie bez powodu też zasada ta nazywana jest zasadą autonomii orzekania. Art. 86 p.a. przewiduje jednak możliwość zawieszenia postępowania dyscyplinarnego do ukończenia postępowania karnego i rozstrzygnięcia o odpowiedzialności obwinionego za przestępstwo. Istnieje także ograniczenie autonomii orzekania przez sąd dyscyplinarny w sytuacji, gdy sprawa została zwrócona do ponownego rozpoznania. Wówczas sąd dyscyplinarny jest związany zapatrywaniami prawnymi i wskazaniami sądu odwoławczego odnośnie dalszego postępowania. Ograniczenie autonomii orzekania ma miejsce także wówczas, gdy sąd dyscyplinarny obligatoryjnie wydaje postanowienie o tymczasowym zawieszeniu w czynnościach adwokata, w momencie powzięcia informacji o tymczasowym aresztowaniu obwinionego przez sąd powszechny.
5. Zasada jawności wynika z art. 355 kpk. i ma także swoje odzwierciedlenie w art. 95a p.a. W doktrynie zasada ta nosi nazwę zasady publiczności⁶ i jest

4 Postanowienie SN z dnia 13 października 2010 r., IV KK 248/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 1940.

5 Wyrok SN z 3 marca 1997 r., II KKN 159/96, „Prokuratura i Prawo” – wkładka 1998, nr 2, poz. 7.

6 A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, 191 i n.

zawarta zarówno w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, jak i art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz art. 14 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Zgodnie z przepisami p.a. wyłączenie jawności jest możliwe, kiedy zagraża ono ujawnieniu tajemnicy adwokackiej albo zachodzą inne wymagane przepisami prawa przyczyny wyłączenia jawności. Zaznaczyć należy, że możliwość ujawnienia tajemnicy adwokackiej należy do kategorii ocennych, bowiem powoływać się na takową okoliczność można niemal w każdym przypadku. Na postanowienie sądu dyscyplinarnego w kwestii wyłączenia jawności w toku całej rozprawy, bądź jej części, nie przysługuje odwołanie. Inne przyczyny wyłączenia jawności wskazane są w przepisach kpk.

6. Zgodnie z art. 14 kpk. wszczęcie postępowania sądowego następuje na żądanie uprawnionego oskarżyciela lub innego uprawnionego podmiotu. Płynąca z tego przepisu zasada skargowości jest także widoczna w treści art. 90 p.a. Przeciwnie do działania z urzędu, skargowość oznacza wszczęcie postępowania w przypadku złożenia skargi. Art. 90 p.a. stanowi zaś, że wszczęcie postępowania przez sąd dyscyplinarny następuje na wniosek uprawnionego oskarżyciela. Formy skargi mogą być różne. Do skarg zasadniczych zaliczyć można wniosek rzecznika dyscyplinarnego o wymierzenie kary czy też wniosek oskarżyciela subsydiarnego o wymierzenie kary. W sytuacji jednak, gdy rzecznik dyscyplinarny, działający jako oskarżyciel publiczny, odstępuje od oskarżenia, sąd dyscyplinarny lub dziekan ORA nie są związani odstąpieniem, jeśli rzecznik złożył wniosek o ukaranie. Sąd dyscyplinarny i dziekan ORA są związani cofnięciem skargi, jeśli wniosek o ukaranie złożył oskarżyciel subsydiarny. Przedmiot rozpoznania sądu oraz dziekana zostaje ograniczony do zarzucanego obwinionemu czynu. Zarzucane przewinienie dyscyplinarne powinno być dokładnie opisane od strony faktycznej oraz prawnej jako konkretny czyn o określonej kwalifikacji. Orzecznictwo Sądu Najwyższego wskazuje, że rozszerzenie zakresu oskarżenia jest wyjściem poza ramy oskarżenia i kłóci się z zasadą skargowości⁷.

2. Postępowanie odwoławcze w świetle przepisów kpk. i p.a.

Możliwość wniesienia odwołania od orzeczenia sądu dyscyplinarnego wynikająca z przepisu art. 88a p.a. przypomina instytucję odwołania od orzeczenia na podstawie przepisów art. 425 i 445 kpk. Postępowanie dyscyplinarne spełnia bowiem konstytucyjną zasadę dwuinstancyjności poprzez umożliwienie zaskarżenia decyzji organów dyscyplinarnych. W odróżnieniu od procesu karnego, zamiast określenia odwołania zażaleniem lub apelacją, w postępowaniu dyscyplinarnym adwokatów

7 Postanowienie SN z dnia 24 kwietnia 2007 r., IV KK 58/07, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 924.

w każdym przypadku będzie to odwołanie. Do postępowania odwoławczego, w myśl art. 88a p.a., zastosowanie ma poprzez analogię art. 445 kpk., a zatem termin do wniesienia odwołania od orzeczenia wynosi 14 dni od doręczenia odpisu orzeczenia wraz z uzasadnieniem.

Tak samo, jak w procesie karnym, istnieje możliwość złożenia odwołania w terminie do złożenia wniosku o uzasadnienie orzeczenia. W takiej sytuacji, bez względu na złożony wniosek, sąd dyscyplinarny z urzędu sporządza uzasadnienie orzeczenia oraz doręcza je stronie wraz z orzeczeniem. Dziwi jednak treść art. 88a p.a., z którego jednoznacznie wynika, aby doręczone orzeczenie zawierało pouczenie. Omawiane postępowanie dyscyplinarne dotyczy zaś grupy adwokatów, a więc profesjonalistów, którzy co do zasady powinni znać nie tylko postępowanie odwoławcze w myśl przepisów kpk., ale także tryb odwołania wedle przepisów o postępowaniu dyscyplinarnym adwokatów.

Rozwiązanie takie w przepisach p.a. o tyle bardziej zadziwia, że bez doręczenia stosownego pouczenia nie biegnie termin do wniesienia odwołania, a jeśli z kolei pouczenie zostanie wysłane i także doręczone w późniejszym terminie, termin do wniesienia odwołania liczony jest wówczas od doręczenia pouczenia. Postępowanie odwoławcze w sprawach dyscyplinarnych wydaje się zatem bardziej korzystne w przepisach p.a. niż w przepisach kpk. Uprawnionymi do złożenia środka odwoławczego są w świetle przywołanego przepisu strony postępowania, w tym obwiniony oraz jego obrońca, pokrzywdzony i jego pełnomocnik, jak też rzecznik dyscyplinarny. Jak stanowi art. 88a p.a. uprawnionym do wniesienia środka zaskarżenia jest również Minister Sprawiedliwości (aktualnie także Prokurator Generalny jednocześnie), który pełni funkcję kontrolną nad działaniem samorządu adwokackiego. Stosując odpowiednio przepisy kpk. do p.a., stwierdzić należy, że orzeczenie zapadłe w postępowaniu dyscyplinarnym można zaskarżyć w całości, w części lub także oddzielnie do samego uzasadnienia.

Istnieje domniemanie występowania *gravamenu* w stosunku do skarżącego. *Gravamen* może być oceniany nie tylko w odniesieniu do całości wniesionego środka odwoławczego, ale także poszczególnych wniesionych w nim zarzutów⁸. W przypadku jednak jakichkolwiek wątpliwości wymagane jest wykazanie interesu w zaskarżeniu. W postępowaniu dyscyplinarnym adwokatów, rzecznik dyscyplinarny występuje w roli prokuratora, a więc w postępowaniu odwoławczym może wnieść odwołanie na korzyść obwinionego. Tak samo, jak w przypadku przepisów kpk., środek odwoławczy w postępowaniu dyscyplinarnym musi też spełniać określone wymagania formalne.

Podobnie także, jak na gruncie przepisów kpk., a mianowicie na podstawie art. 431 kpk., została skonstruowana instytucja cofnięcia odwołania. W świetle art. 95g p.a. odwołanie może być cofnięte przed rozpoczęciem rozprawy, co wiąże wówczas

8 Postanowienie SN z dnia 19 maja 2011 r., I KZP 2/11, OSNKW 2011, nr 6, poz. 47.

sąd dyscyplinarny. Środek odwoławczy co do zasady może być cofnięty przez osobę, która go złożyła, z tym, że obwiniony nie może cofnąć odwołania w razie przesłanek z art. 79 kpk. Obwiniony zaś może cofnąć środek odwoławczy innego podmiotu, wniesiony na jego korzyść, chyba że podmiotem tym jest rzecznik dyscyplinarny. Inne podmioty, które złożyły odwołanie na rzecz obwinionego, mają możliwość cofnięcia go, o ile wyrazi na to zgodę obwiniony. W przypadku jednak, kiedy zachodzą przesłanki z art. 79 kpk., obwiniony sam nie może udzielić takiej zgody, jednak może to zrobić jego obrońca. Formą, w jakiej należy dokonać cofnięcia środka odwoławczego, jest zarówno oświadczenie ustne złożone do protokołu w trakcie rozprawy, jak i oświadczenie pisemne w sytuacji, gdy środek odwoławczy został już złożony. Znaczenie ma nie chwila ujawnienia cofnięcia odwołania, ale chwila skutecznego i formalnego przedłożenia oświadczenia organom dyscyplinarnym.

Treść przepisu art. 95h p.a. odpowiada treści art. 433 kpk., zgodnie z którym sąd odwoławczy rozpoznaje sprawę w granicach środka odwoławczego, natomiast w szerszym zakresie tylko wtedy, kiedy przewiduje to ustawa. Odnosząc powyższe do przepisu art. 95h p.a., stwierdzić należy podobieństwo stosowania tychże przepisów, z tą jednak różnicą, że Wyższy Sąd Dyscyplinarny bierze pod rozważę z urzędu naruszenie prawa materialnego oraz rażące naruszenie przepisów postępowania. W art. 95h p.a. istnieje również zapis, że niezależnie od granic odwołania orzeczenie podlega zmianie na korzyść obwinionego, lub też podlega uchyleniu, jeśli jest oczywiście niesprawiedliwe. Przepis ten jest analogiczny do art. 440 kpk. Elementy składające się na zakres zaskarżenia to wskazanie zaskarżonego orzeczenia w całości lub w części, w której domagamy się zmiany, a także wskazanie zarzutów odwoławczych oraz kierunku odwołania – to czy wnoszone jest na korzyść, czy na niekorzyść. W doktrynie nie ma zgodnych poglądów odnośnie do tego, które z elementów wyznaczają granice środka odwoławczego⁹.

Stanowiska są jednak zgodne co do tego, że granice środka odwoławczego wyznacza zakres zaskarżenia. Dominuje także pogląd, że wnioski odwoławcze nie określają granic środka odwoławczego¹⁰. Wnioski odwoławcze nie wiążą zatem organu odwoławczego co do zmiany lub też uchylenia orzeczenia, mogą jednak okazać się pomocne w określeniu kierunku środka odwoławczego. Określone wyjątki możliwości orzeczenia ponad granice zaskarżenia w świetle przepisów kpk. znajdują swoje miejsce w art. 439 § 1, art. 440 i 455 kpk. Inaczej zatem niż w przepisach p.a., gdzie

9 I. Izydorczyk, *Granice orzekania sądu odwoławczego w polskiej procedurze karnej*, Łódź 2010, s. 156 i n.; M. Klejnowska, *Ograniczenia sądu odwoławczego orzekającego w sprawie karnej po wniesieniu środka zaskarżenia*, Rzeszów 2008, s. 45 i n.

10 Z. Doda, A. Gaberle, *Kontrola odwoławcza w procesie karnym*. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Komentarz, t. II, Warszawa 1997, s. 226; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym*, Warszawa 2008, s. 913; S. Zablocki, (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S.M. Przyjemski, R.A. Stefański, S. Zablocki, *Kodeks postępowania karnego*. Komentarz, Wydanie II, t. III, Warszawa 2004, s. 65-66; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek, *Kodeks postępowania karnego*, t. II, red. P. Hofmański, Warszawa 2011, s. 754; J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego*. Komentarz, t. II, L.K. Paprzycki (red.), Warszawa 2013, s. 58.

do rozpatrywania z urzędu ponad granice środka odwoławczego wystarczą względne przyczyny odwoławcze, które występują w art. 438 pkt 1, 2 i 4 kpk. Naruszenie prawa materialnego stanowi bowiem względną przyczynę odwoławczą określoną w art. 438 pkt 1 kpk. Rażąco naruszenia przepisów postępowania stanowią analogię do art. 438 pkt 2 kpk., bowiem bez wątplenia są to takie naruszenia przepisów postępowania, które miały wpływ na treść orzeczenia. Z kolei do oczywiście niesprawiedliwych można zaliczyć orzeczenia rażąco niesprawiedliwe, które to określone są w art. 440 kpk. Orzecznictwo Sądu Najwyższego wskazuje na obowiązek rozważenia wszystkich zarzutów zawartych w środku odwoławczym, co oznacza nie tylko ich ocenę pod względem formalnym, ale także merytorycznym¹¹. Rozstrzygnięcie jest wszakże swoistym ustaleniem, które z zarzutów zostały uznane za słuszne, a które za chybione. Dlatego też, jeśli zostały dostrzeżone inne uchybienia, które nie zostały podniesione przez skarżącego, wymagają one szczególnego uzasadnienia. Reasumując, stwierdzić można, że rozwiązanie dotyczące granic zaskarżenia oraz możliwe uwzględnianie ponad żądanie jest korzystniejsze w świetle p.a.

Z treści art. 95i p.a. wynika zakaz *reformationis in peius*, który opiera się na podstawie przepisu z art. 434 kpk. Oznacza to, że gdy nie został wniesiony środek odwoławczy na niekorzyść obwinionego, nie można orzec na jego niekorzyść. W związku z tym, podobnie jak w przepisach kpk., zakaz *reformationis in peius* związany jest z kierunkiem środka odwoławczego. Wyższy Sąd Dyscyplinarny jest wówczas swoistym sądem odwoławczym, który z kolei związany jest podniesionymi w środku odwoławczym zarzutami¹². Istotne jest jednak czy uchybienie faktycznie miało miejsce, a nie samo nazewnictwo¹³.

Stosowanie zakazu *reformationis in peius* może powodować ograniczenie możliwości orzekania, choćby miała nastąpić kolizja z zasadą prawdy materialnej. Oznacza to zatem, że wnosząc środek odwoławczy wyłącznie na korzyść, organ odwoławczy w żadnym przypadku nie może pogorszyć sytuacji skarżącego, ani także nie może uchylić orzeczenia i przekazać sprawy do ponownego rozpoznania. Niewątpliwie związane jest to z kwestią odpowiedzialności za zarzucany czyn, poczynionych ustaleń faktycznych oraz innych rozstrzygnięć. Z tego też powodu, kiedy nie został

11 Wyrok SN z dnia 6 czerwca 2006 r., V KK 413/05, OSNKW 2006, nr 7-8, poz. 76, Lex nr 188861; wyrok SN z dnia 10 sierpnia 2011 r., III KK 436/10, Lex nr 1044032; wyrok SN z dnia 21 października 2010 r., III KK 167/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 2023, Lex nr 843346.

12 K. Marszał, Zakaz *reformationis in peius* w nowym ustawodawstwie karnym procesowym, Warszawa 1970, s. 13 i 97; K. Woźniewski, Zakaz *reformationis in peius* a zasada niezmienności przedmiotu procesu, w: Z. Ćwiakalski, G. Artymiuk (red.), Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego w świetle kodyfikacji karnych z 1997 roku i propozycje ich zmian, Warszawa 2009, s. 163-173; P. Wiliński, Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym, Kraków 2006, s. 596-603.

13 S. Zabłocki, O niektórych zmianach wprowadzonych przez nowy Kodeks postępowania karnego w zakresie postępowania odwoławczego, „Przegląd Sądowy” 1997, nr 11-12, s. 14-15; P. Hofmański, S. Zabłocki, Niektóre zagadnienia związane z granicami orzekania w instancji odwoławczej w procesie karnym, (w:) Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarna Profesorowi Skrętowiczowi, I. Nowikowski (red.), Lublin 2007, s. 191-192, a także wyrok SN z dnia 14 listopada 2001 r., III KKN 250/01, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2002, nr 7-8, poz. 31, LexisNexis nr 356474; postanowienie SN z dnia 15 października 2003 r., III KK 360/02, OSNwSK 2003, poz. 2141.

wniesiony środek odwoławczy na niekorzyść skarżącego, sąd odwoławczy nie może dokonywać nowych ustaleń, bowiem związany jest zakazem *reformationis in peius*. Jeżeli natomiast zachodzi przypadek uniewinnienia lub umorzenia postępowania w stosunku do oskarżonego, czy też w porównywanym postępowaniu dyscyplinarnym – w stosunku do obwinionego, to wówczas w takiej okoliczności sąd odwoławczy nie może go skazać. Wynika to z zasady *ne peius*, która odnosi się do tych konkretnych sytuacji. Sąd odwoławczy, który dostrzeże uchybienia, może wówczas tylko uchylić orzeczenie, przekazując sprawę do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji.

Ponadto, w postępowaniu dyscyplinarnym nie orzeka się kar pozbawienia wolności i dożywotniego pozbawienia wolności. Sąd Najwyższy wypowiedział się w tej kwestii, wskazując na przepisy ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.), które to mają aktualne znaczenie w odniesieniu do postępowania dyscyplinarnego adwokatów. Wniesienie środka odwoławczego na niekorzyść obwinionego wyłącza działanie zakazu *reformationis in peius* uregulowanego w art. 95i p.a., jednak nie powoduje zniesienia zakazów wynikających z reguł *ne peius*¹⁴. Postępowanie dyscyplinarne adwokatów w przeciwieństwie do przepisów kpk. nie przewiduje wyjątków od zakazu *reformationis in peius*, a więc jest w tym zakresie korzystniejsze dla obwinionego.

3. Różnice i podobieństwa w postępowaniu kasacyjnym

Zarówno w przepisach p.a., jak i kpk., kasacja jest nadzwyczajnym środkiem zażalenia. Kasację w postępowaniu dyscyplinarnym samorządu adwokackiego regulują przepisy p.a., na podstawie odesłania do przepisów o nadzwyczajnych środkach odwoławczych, a także przepisów odnoszących się do postępowania odwoławczego na podstawie art. 458 kpk. Zgodnie z art. 91a p.a. od orzeczenia wydanego przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji przysługuje stronom oraz Ministrowi Sprawiedliwości – Prokuratorowi Generalnemu, Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Prezesowi Naczelnej Rady Adwokackiej kasacja do Sądu Najwyższego. O uprawnieniu do wniesienia kasacji przez strony stanowi również art. 520 kpk. W art. 521 kpk. wymienione zostały zaś dodatkowe podmioty uprawnione do wniesienia kasacji, do których należą: Minister Sprawiedliwości – Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Rzecznik Praw Dziecka, jeżeli przez wydanie orzeczenia doszło do naruszenia praw dziecka. W świetle przepisów p.a. kasacja przysługuje jedynie od orzeczeń Wyższego Sądu Dyscyplinarnego wydanych w drugiej instancji. Wskazuje na to także orzecznictwo Sądu Najwyższego¹⁵.

14 Wyrok SN z dnia 18 listopada 2004 r., SDI 38/04, Lex nr 568847.

15 Postanowienie SN z dnia 21 grudnia 2006 r., SDI 28/06, Lex nr 471779.

Oznacza to, że kasacja w postępowaniu dyscyplinarnym nie przysługuje od zarządzeń, postanowień, orzeczeń sądów dyscyplinarnych w pierwszej i drugiej instancji izb adwokackich, jak też od orzeczeń Wyższego Sądu Dyscyplinarnego, które zostały wydane w pierwszej instancji. Nadto, w postępowaniu tym nie znajduje zastosowania art. 520 § 2 kpk., bowiem uprawnienie do złożenia kasacji nie jest uzależnione od okoliczności zaskarżenia przez podmiot orzeczenia pierwszej lub drugiej instancji. Mimo zatem podobnej możliwości wniesienia kasacji, zważyć należy na fakt, że art. 519 i 520 kpk. nie mają zastosowania, gdyż zarówno rozstrzygnięcia, od których można złożyć kasację, jak i zakres podmiotów uprawnionych do jej wniesienia w postępowaniu dyscyplinarnym samorządu adwokackiego zostały unormowane w sposób zupełny, a zatem nie ma powodów dla stosowania odpowiednio przepisów kpk.

Na marginesie zaznaczyć należy, że w odróżnieniu od przepisów kpk., postępowanie dyscyplinarne adwokatów nie przewiduje możliwości wniesienia nadzwyczajnej kasacji przez uprzywilejowane podmioty na podstawie art. 521 kpk. Jest to konsekwencja wcześniejszych rozważań dotyczących wyczerpującego charakteru przepisu art. 91a p.a.

Kolejnymi różnicami pomiędzy przepisami p.a. a uregulowaniami zawartymi w kpk. są unormowania dotyczące wykonania orzeczenia do czasu wniesienia kasacji oraz obowiązek opłaty. Jak stanowi art. 91a pkt 2 p.a. orzeczenie, od którego przysługuje podmiotom kasacja, nie podlega wykonaniu do czasu jej wniesienia. Zgodnie zaś z art. 532 § 1 kpk. w przypadku wniesienia kasacji, Sąd Najwyższy może wstrzymać wykonanie zaskarżonego orzeczenia oraz innego orzeczenia, którego wykonanie zależy od rozstrzygnięcia kasacji. Z uwagi na uregulowanie kwestii dotyczącej wstrzymania wykonania orzeczenia art. 532 kpk. nie ma zastosowania. Nie ulega wątpliwości, że rozwiązanie tych kwestii w przepisach p.a. jest korzystniejsze, bowiem orzeczenie, od którego służy kasacja, nie podlega wykonaniu do momentu wniesienia kasacji albo także po upływie czasu do jej wniesienia. Jest to działanie obligatoryjne, a nie, jak w przepisach kpk., jedynie fakultatywne. Orzeczenie wydane przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji staje się z chwilą jego ogłoszenia prawomocne. Jego wykonanie jest jednak zawieszona do czasu wniesienia kasacji lub do czasu upływu terminu jej wniesienia.

Niewątpliwą różnicą w przepisach p.a. i kpk. w kwestii kasacji jest wskazany powyżej obowiązek opłaty. Art. 91d p.a. stanowi bowiem, że od kasacji nie uiszcza się opłaty sądowej. Jest to uregulowanie odmienne od przepisu art. 527 kpk., wedle którego do kasacji dołącza się dowód uiszczenia opłaty sądowej. Zgodnie zaś z przepisem art. 91c p.a. termin do wniesienia kasacji do Sądu Najwyższego wynosi 30 dni od dnia doręczenia orzeczenia wraz z uzasadnieniem. Kwestia terminu do wniesienia kasacji w przepisach kpk. została zaś uregulowana w art. 524 kpk.

Odpowiednie stosowanie przepisów kpk. w kwestii kasacji ma natomiast art. 522 kpk. stanowiący, że kasację w stosunku do tej samej osoby obwinionego oraz od tego

samego orzeczenia każdy uprawniony może wnieść tylko raz. Przepis ten wprowadza ograniczenie dopuszczalności wniesienia kasacji z uwagi na zakres podmiotowy i przedmiotowy zaskarżonego orzeczenia. Ponadto, odpowiednie stosowanie w przypadku odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów ma także art. 526 kpk. Oznacza to wymóg wskazania przepisów, które w ocenie skarżącego zostały naruszone. Istotną i znaczącą kwestią jest również wymóg podpisania kasacji przez adwokata, którym nie może być sam obwiniony¹⁶.

Warto także dodać, że w postępowaniu odwoławczym, wobec braku regulacji w p.a., mają odpowiednie zastosowanie przepisy dotyczące przyczyn odwoławczych zawarte w art. 438 i 439 kpk. Dlatego też, tak samo jak w kpk., dzielą się one na względne i bezwzględne przyczyny odwoławcze. Do względnych przyczyn odwoławczych, na podstawie art. 438 kpk. w zw. z art. 95n p.a. należą zatem: naruszenie przepisów prawa materialnego, naruszenie przepisów postępowania, jeśli mogło mieć wpływ na treść orzeczenia, błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia lub też jeśli mogło to mieć wpływ na treść orzeczenia oraz rażąca niewspółmierność kary albo niesłusznego zastosowania środka karnego. Mając na uwadze odpowiednie zastosowanie art. 439 kpk. w zw. z art. 95n. p.a., do bezwzględnych przyczyn odwoławczych w postępowaniu dyscyplinarnym należą wydanie orzeczenia, w którym brała udział osoba nieuprawniona lub podlegająca wyłączeniu na mocy art. 40 kpk., nienależyte obsadzenie sądu lub też nieobecność na całej rozprawie któregośkolwiek z jego członków, orzeczenie zapadłe przez sąd niższego rzędu w sprawie należącej do właściwości sądu wyższego, orzeczenie kary lub środka karnego nieznanego w ustawie, naruszenie zasady większości głosów przy orzekaniu lub też brak podpisów, sprzeczność w treści orzeczenia lub postanowienia, która uniemożliwia jego wykonanie, wydanie orzeczenia, pomimo iż postępowanie dyscyplinarne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało już prawomocnie zakończone lub też zachodzi jedna z okoliczności wyłączających postępowanie, określone w art. 17 § 1 pkt 5, 6, 8-11 kpk. w zw. z art. 95n p.a.

W świetle przepisów p.a. kasacja może zostać oparta na zamkniętym katalogu przyczyn. Zgodnie bowiem z art. 91b p.a. kasacja może być wniesiona z powodu rażącego naruszenia prawa oraz rażącej niewspółmierności kary. Bez wątpienia, do rażącego naruszenia prawa należą bezwzględne przesłanki z art. 439 kpk. Przyczyna rażącego naruszenia prawa może dotyczyć zarówno naruszenia przepisów proceduralnych, jak i prawa materialnego. Sąd Najwyższy uznał, że rażące naruszenie prawa w rozumieniu art. 91b p.a. zachodzi wtedy, gdy naruszono przepis o takim znaczeniu dla prawidłowego rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy, że mogło to mieć istotny wpływ na treść orzeczenia zaskarżonego kasacją¹⁷.

16 Postanowienie SN z dnia 29 kwietnia 2008 r., sygn. SDI 11/08, LEX nr 1615364; postanowienie SN z dnia 30 lipca 2008 r., sygn. SDI 19/08, Lex nr 1615372; postanowienie SN z dnia 30 września 2008 r., sygn. SDI 22/08, Lex nr 1615375.

17 Postanowienie SN z dnia 16 czerwca 2005 r., SDI 13/05, Lex nr 568797.

Podobnie na gruncie przepisów kpk. przyjmuje się, że naruszenie prawa może być ocenione jako rażące, gdy sposób procedowania sądu, względnie przyjęta przez niego interpretacja przepisu albo sposób zastosowania prawa przez sąd, są w sposób oczywisty wadliwe¹⁸.

Różnicą w porównaniu do przepisów kpk., w kwestii przyczyn odwoławczych, jest okoliczność, że kasacja w świetle art. 91b p.a. może być wniesiona z powodu rażącego naruszenia prawa, jak również rażącej niewspółmierności kary dyscyplinarnej.

Kasacja w kpk. zaś może dotyczyć jedynie bezwzględnych przyczyn odwoławczych z art. 439 kpk. i zasadniczo nie może być wniesiona jedynie z powodu rażącej niewspółmierności kary. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że w postępowaniach w sprawie kontroli orzeczeń sądów dyscyplinarnych należy odpowiednio stosować dorobek orzecznictwa kasacyjnego ukształtowany na gruncie kodeksu postępowania karnego¹⁹.

4. Konkluzje na tle orzecznictwa

Utrwalona już linia orzecznicza wskazuje na brak możliwości łączenia roli obwinionego i adwokata w świetle warunków dopuszczalności wnoszenia kasacji sporządzonej i podpisanej przez obrońcę²⁰. W świetle odpowiedniego stosowania przepisów kpk. niewątpliwa jest okoliczność, że kasacje wnoszone do Sądu Najwyższego od orzeczeń Wyższego Sądu Dyscyplinarnego Adwokatury powinny spełniać szczególny wymóg formalny określony w art. 526 § 2 kpk., stanowiący przymus adwokacko-radcowski. Przyjęcie takiej zasady skutkuje faktem, że mimo możliwego wykonywania zawodu adwokata i domniemanego obeznania w procedurach sądowych, to jednak w postępowaniu dyscyplinarnym samorządu adwokackiego – adwokat występuje jako obwiniony.

Ponadto, w orzecznictwie Sądu Najwyższego wielokrotnie podkreślano, że spełnienie wymogu przymusu adwokacko-radcowskiego polega nie tylko na podpisaniu, ale i na sporządzeniu kasacji przez profesjonalnego obrońcę lub pełnomocnika. W świetle art. 84 § 3 kpk. oraz art. 526 § 2 kpk. – mówiącego o sporządzeniu i podpisaniu kasacji przez obrońcę, to obrońca ma zarówno napisać, jak i podpisać kasację. Sam bowiem podpis adwokata pod skargą sporządzoną przez stronę nie spełnia powyższego wymogu i nie czyni tym samym zadość wymogom kasacji. Pogląd taki

18 P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego. Tom III. Komentarz do artykułów 468-682, Warszawa 2012, s. 233 oraz powołane tam orzecznictwo SN.

19 Postanowienie SN z dnia 1 października 2004 r., SDI 5/04, OSNKW nr 10/2004, poz. 95 oraz o sygn. akt SDI 7/04, Lex nr 568870.

20 Postanowienie SN z dnia 27 września 2012 r., sygn. akt. VI KZ 12/12 Lex nr 1221000; postanowienie SN z dnia 15 grudnia 2010 r., IV KZ 73/10; postanowienie SN z dnia 25 lipca 2013 r., SDI 16/13, Lex nr 1341704; postanowienie SN z dnia 25 lipca 2013 r., SDI 14/13, Lex nr 1347901.

zyskał także aprobatę w piśmiennictwie²¹. Formułowanie zarzutów kasacyjnych, które mogą dotyczyć tylko kwestii normatywnych, powinno być zatem nacechowane profesjonalizmem, pozbawionym emocjonalnego podejścia do sprawy czy też subiektywizmu.

Sąd Najwyższy stwierdził, że materialnoprawna podstawa przypisania odpowiedzialności dyscyplinarnej, tak jak każdej odpowiedzialności represyjnej, musi być oparta w przepisach rangi ustawowej, a jedynie ewentualnie uzupełniona o przepisy podustawowe albo zawarte w uchwałach organów korporacyjnych²². Oznacza to bowiem, że podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokata będzie stanowić przepis art. 80 p.a. Zgodnie z nim, podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej stanowi postępowanie sprzeczne z prawem, postępowanie sprzeczne z zasadami etyki i godności zawodu, naruszenie obowiązków zawodowych lub też niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia, o którym mowa w art. 8a ust. 1 ustawy.

Dla przyjęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej konieczne jest zatem nie tylko określenie, w której z wymienionych postaci sąd dyscyplinary upatruje podstaw odpowiedzialności obwinionego, ale także wskazanie normy konkretyzującej. Art. 80 p.a. stanowi ustawową podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów. Obowiązek podania konkretnych opisów czynu, które mają zostać uznane za dyscyplinarne delikty, wywodzi się również z utartej linii orzeczniczej w sprawach dyscyplinarnych sędziów, gdzie miał zastosowanie wymóg opierania się na przepisie rangi ustawowej²³. Sąd Najwyższy stwierdził bowiem, że nie ma żadnych podstaw, aby w sprawach dyscyplinarnych adwokatów stosować mniej restryktywne standardy w zakresie precyzji formułowania i kwalifikowania przypisywanych deliktów dyscyplinarnych. Wszystkie tego rodzaju sprawy mają podobny charakter odpowiedzialności represyjnej.

Rażącym błędem jest opisywanie i przypisywanie deliktu dyscyplinarnego adwokatom w oparciu o przepis nieposiadający rangi ustawowej. Z tego też powodu, istotna jest znajomość aktualnego orzecznictwa Sądu Najwyższego przez sądy dyscyplinarne.

Innym ważnym, z punktu widzenia odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów, jest orzeczenie, w którym Sąd Najwyższy uznał, że niedopuszczalne jest przypisanie adwokatowi obwinionemu w postępowaniu dyscyplinarnym czynu nieobjętego oskarżeniem²⁴. Związane jest to bezpośrednio z zasadą skargowości, obowiązującą w polskim procesie karnym. Zgodnie z przepisami kpk., które w tym wypadku mają

21 A. Sakowicz, (w:) K.T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Warszawa 2007, s. 1067; S. Steinborn, J. Grajewski, L.K. Paprzycki (red.), Komentarz aktualizowany do art. 526 Kodeksu postępowania karnego, Lex/el. 2012, teza 13; W. Kozieliwicz, Odpowiedzialność..., *op. cit.*, Warszawa 2012, s. 309.

22 Wyrok SN z dnia 15 lipca 2010 r., sygn. akt. SDI 12/10, OSNKW 2011/3/25.

23 Wyrok SN z dnia 23 stycznia 2008 r., SNO 89/07, OSNKW 2008, z. 5, poz. 37; wyrok SN z dnia 29 października 2009 r., SDI 22/09, OSN-SD 2009, poz. 132.

24 Wyrok SN z dnia 5 stycznia 2001 r., III SZ 9/00, Lex nr 48845, OSNP 2002/4/98, OSNP-wkł. 2001/18/12, „Monitor Prawniczy” 2002/7/322, „Monitor Prawniczy” 2001/19/958.

bez wątplenia zastosowanie, w tej kwestii naruszenie zasady skargowości, a zatem skazanie za czyn inny niż ten, który został naruszony, stanowi bezwzględłą przyczynę odwoławczą z art. 439 § 1 pkt 5 kpk. w zw. z art. 17 § 1 pkt 9 kpk. Wszakże ten sam czyn może stanowić tylko jedno przestępstwo, a więc oznacza także granicę czynu. Prawidłowe ustalenie granic konkretnego czynu zarzuconego pozwala na zachowanie zasady niezmienności, a więc również adekwatne ukształtowanie opisu czynu przypisanego, co z kolei oznacza zachowanie zasady skargowości²⁵.

System postępowania dyscyplinarnego adwokatów bez wątplenia został zbudowany na podstawie modelu przepisów kpk. Kodeks Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu oraz przepisy p.a. stanowią swoiste prawo materialne, natomiast przepisy art. 80-95n p.a. wraz z przepisami kpk. tworzą przepisy postępowania dyscyplinarnego adwokatów. Podobieństwo treści brzmienia kpk. oraz p.a. można dostrzec w całym postępowaniu o odpowiedzialności dyscyplinarnej samorządu adwokackiego.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego wskazuje na coraz większą rolę i wpływ przepisów kpk. na p.a. Mimo niektórych odmiennych uregulowań i odpowiedniego dopasowania do systemu adwokackiego, można dostrzec podobieństwo przepisów. Zapewne też dlatego w przypadku nieuregulowanych kwestii w p.a. odpowiednie zastosowanie mają przepisy kpk., co wynika wprost z art. 95n p.a. Podkreśla to także rangę i znaczenie przepisów kpk. Zasady postępowania dyscyplinarnego adwokatów, jak również jego podobieństwa do procesu karnego, odnoszą się nie tylko adwokatów, ale także do aplikantów adwokackich, bowiem w świetle art. 2 p.a. adwokaturę stanowi ogół adwokatów i aplikantów adwokackich.

BIBLIOGRAFIA

- Doda Z., Gaberle A., Kontrola odwoławcza w procesie karnym. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Komentarz, t. II, Warszawa 1997.
- Dudka K., Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz zakres stosowania przepisów k.p.k. w postępowaniu dyscyplinarnym wobec nauczycieli akademickich, „Studia Iuridica Lublinensia” 2007, nr 9.
- Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. II, L.K. Paprzycki (red.), t. II, Warszawa 2013.
- Grzegorzczak T., Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym, Warszawa 2008.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., Kodeks postępowania karnego, t. II, P. Hofmański (red.), Warszawa 2011.
- Hofmański P., Zabłocki S., Niektóre zagadnienia związane z granicami orzekania w instancji odwoławczej w procesie karnym, (w:) Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarna Profesorowi Skrętowiczowi, I. Nowikowski (red.), Lublin 2007.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., Kodeks postępowania karnego. Tom III. Komentarz do artykułów 468-682, Warszawa 2012.

25 Wyrok SN z dnia 20 września 2002 r., V KKN 112/01, LEX nr 55225, „Prokuratura i Prawo” – wkładka 2003/2/1.

- Izydorzycyk I., Granice orzekania sądu odwoławczego w polskiej procedurze karnej, Łódź 2010.
- Klejnowska M., Ograniczenia sądu odwoławczego orzekającego w sprawie karnej po wniesieniu środka zaskarżenia, Rzeszów 2008.
- Kozielewicz W., Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy, Warszawa 2012.
- Kozielewicz W., Stosowanie prawa karnego materialnego i procesowego w postępowaniu dyscyplinarnym w sprawach sędziów (zarys problematyki), (w:) L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda (red.), W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska, Lublin 2005.
- Kulesza C., Prawda w (o) postępowaniu kasacyjnym, czyli o granicach tolerancji Sądu Najwyższego dla rażących naruszeń prawa, (w:) Pojęcie, miejsce i znaczenie prawdy w polskim procesie karnym, Wrocław 2013.
- Murzynowski A., Istota i zasady procesu karnego, Warszawa 1994.
- Marszał K., Zakaz reformationis in peius w nowym ustawodawstwie karnym procesowym, Warszawa 1970.
- Sakowicz A., (w:) Boratyńska K.T., Górski A., Sakowicz A., Ważny A., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2007.
- Steinborn S., Grajewski J. (red.) Paprzycki L.K., Komentarz aktualizowany do art. 526 Kodeksu postępowania karnego, Lex/el 2012.
- Wiliński P., Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym, Kraków 2006.
- Wóźniewski K., Zakaz reformationis in peius a zasada niezmienności przedmiotu procesu, (w:) Z. Cwiąkalski, G. Artymiuk (red.), Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego w świetle kodyfikacji karnych z 1997 roku i propozycje ich zmian, Warszawa 2009.
- Zabłocki S., O niektórych zmianach wprowadzonych przez nowy Kodeks postępowania karnego w zakresie postępowania odwoławczego, nr 11-12, „Przegląd Sądowy” 1997.
- Zabłocki S., (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S.M. Przyjemski, R.A. Stefański, S. Zabłocki, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Wydanie II, t. III, Warszawa 2004.